

Litvanya Kültüründe Bağımsızlık Düşüncesinin Edebî ve Toplumsal Yansımaları

Ensar KILIÇ

Balıkesir Üniversitesi, Necatibey Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü, Balıkesir

*Sorumlu Yazar

ensarkilic@hotmail.com.tr

Özet

Bağımsızlık, toplumların öz varlıklarını korunmasını sağlayan eylemsel bir olgu olmasının yanında, ulusal hafızanın ruhsal kuvvetini sağlayan önemli bir motivasyon değeridir. Toplum hafızasını oluşturan ve millet tarihini derinden sarsan olaylar, eski çağlardan günümüze destan şeklini alarak taşınmıştır. Çağımıza daha yakın dönemlerde cereyan eden önemli sosyal hadiseler ise, karşımıza kahramanlaşan tarihi kişileri çıkarmıştır. Litvanya, Büyük Litvanya Dükalığı döneminden bugüne ulusal bilincin kuvvetli olduğu bir ülke olarak karşımıza çıkar. Bu dönemde, Vytautas gibi efsaneleşen kumandanlarıyla, Avrupa tarihinde önemli aktörlerden biri halini alır. Polonya ile yapılan birliğin bozulmasıyla yıkılma aşamasına gelen ülkenin; Alman ve Rus istilası karşısında yeniden var olma çabaları hep ülkenin efsaneleşen dönemlerine bir özlemi barındırır. İşte bu durum, Litvanya bağımsızlığını destekleyen birçok şair ve yazarın “bağımsızlık” temasına yönelmesiyle sonuçlanır. Ben de bu makalede; Litvanya’da bağımsızlık düşüncesinin köklerine kısaca değinip; Litvanya’nın bağımsızlık sürecinde “bağımsızlık duygusu”nun birey yaşamına etkisini ve bu etkinin Litvanya edebiyatına yansımalarını inceleyeceğim.

Anahtar sözcükler: Litvanya, bağımsızlık, toplumsal olayların edebiyat üzerindeki etkisi

Abstract

Independence is a motivation value that provides to save society's net worth, besides as an operational fact, it purveys national memory's spiritual action. The events that compose the society's memory and events, appeal the Nation's History. From the primitive ages to present, has reached as an epic. Some important social events that eventuate in close periods to our present age., fetch heroically historical individual people. From Lithuania, Grand Duchy of Lithuania age to present became legendary as commandants like Vytautas. In Europe History became an one of the important actors. After Lithuania-Poland Union collapsed, Lithuania is tried to hold on to against Russian and German attacks. In this period, against previous periods always contains a longing. In this situation, Lithuanian Poets wrote books within national and independence themes. In this article, I will briefly explain the roots of the idea of Lithuania independence and I will examine the impact of this idea to life and literature.

Keywords: Lithuania, independence, the effect of social events in literature

GİRİŞ

Bu makalemizde, bir Baltık ülkesi olan Litvanya'nın tarihsel ve toplumsal süreç içerisinde oluşturduğu sosyal olguların; bağımsızlık düşüncesiyle oluşturduğu doğrusal etkileşimi konu edineceğiz. Ayrıca, bu etki etrafında şekillenen Litvanya edebiyatından da kesitler sunacağız.

Litvanya'yı kısaca bir tanımamız gerekirse, Litvanya İstatistik Dairesi verilerine göre 3.230.277 (Statistikos Departamentas 2011) kişilik bir nüfusa sahiptir. Yüzölçümü, yaklaşık 65 kilometre karedir. Ülkede morenler geniş yer kaplar. Morenlerin aşındırdığı topraklarda geniş düzlükler meydana gelmiştir. Bu düzlüklerin en önemlisi Ziesmariai Ovası'dır. (Yeni Rehber Ansiklopedisi 1994: 79)

Litvanya Kültüründe Bağımsızlık Düşüncesi

Litvanya, günümüzde her ne kadar nüfusu az ve yüzölçümü küçük bir ülke olsa da; tarihsel olarak baktığımızda Avrupa siyasetine yön vermiş bir ülke olarak

karşımıza çıkar. Litvanlar, Baltık kavimlerinden; zamanla Slavlar tarafından gördükleri baskı sonucunda kuzeye doğru göçe başlamış ve bugünkü Samogitya Bölgesi'nin kuzeyine yerleşmişlerdir. Bu göçün ardından, bugünkü Litvan ırkının temelleri atılmıştır. Zaman zaman bağımsızlıklarını kaybeden, zaman zaman bir imparatorluğun kurucu ulusu haline gelen bu millet, tarihin her döneminde bağımsızlığını koruyarak ulusal kimliğine sahip çıkmıştır. Biz de bu makalemizde, Litvanya kültüründeki bağımsızlık düşüncesini dört ana başlık halinde inceleyeceğiz.

Litvanya Bağımsızlık Düşüncesinin Kökleri

Litvanlar arasında gelişen ulusal düşüncenin köklerini X. yüzyıldan itibaren görmeye başlıyoruz. Bu yüzyıl civarında, özellikle Rus knezlikleri ve diğer Slav kavimlerinin baskıları, ayrık bir yapı oluşturan Litvan topluluklarının birleşip; birliktelik temelinde bir ulusal birlik kurmasını sağlamıştır. Sağlanan bu birliktelik bugünkü Litvanya'nın kökensel temelini atarken, Baltık kıyılarındaki egemenlik

mücadelesinin de kızışmasına neden olmuştur. Böylece, Rus ve Almanlarla sürekli bir mücadele içine giren Litvanlara karşı, Töton ve Livonya Şövalyeleri teşkilatlandırılmıştır. (Frucht 2004: 169) Özellikle Töton Şövalyeleri'nin Litvanlara olan baskısı, Litvanlar için sürekli bir biçimde kendilerini savunma gereksinimini doğurmuştur. Bu durum, Litvanya'da oluşan bağımsızlık düşüncesini; ilk kez bu denli kuvvetli hale getirmiş ve bu düşüncüyü belli kabilelerin ortak düşmana karşı birlikteliğinin oluşturduğu menfaat ilişkisinden çıkarmış, ulusal bir olgu haline getirmiştir.

Bu çatışmaların arkasındaki önemli bir olgu olarak karşımıza din çıkar. Avrupa'da beşinci yüzyıla gelindiğinde Hristiyanlık geniş kitlelere ulaşmış bir düşünüş halini almıştır, önemli bir güç teşkil eden Ortodoks Ruslar ve Katolik Papa'ya rağmen; uzun süre Litvan topluluklar hâlâ Pagan kimliğini korumuştur. (Frucht 2004: 169) Litvanların uzun süre atalarından kalan kültüre sahip çıkması, bu dönemlerde ülkedeki ulusal sahiplenişin hiç de azımsanamayacak bir seviyede olduğunun kanıtıdır.

İlk teşekküllü Litvan devletini kuran, Litvanya Kralı Mindaugas'ın Hristiyanlığı kabul ederek, vaftiz olması; ülkede Pagan bir halka karşı Hristiyan bir kral dönemini başlatmıştır. Ancak Mindaugas'ın 1263'te öldürülmesi, Töton Şövalyeleri'nin Pagan Litvanlara karşı tutumunu daha da sertleştirmiştir. Bununla birlikte, özellikle Moğolların Rus kentlerine verdiği büyük zararların da etkisiyle bu durum; Litvanya Devleti'nin büyük bir dükalığa dönüşmesini engelleyememiştir. (Plakans 2010: 48-51) Bu dönemde, ülkenin sınırları Kiev'e kadar uzanmış, Ruslara karşı başarılar kazanılmış ve Belarus ele geçirilmiştir. (Stone 1993: 3) Özellikle Ukrayna bölgelerine yapılan akınlar sonucunda, Litvanya kültüründe belirgin bir Slav etkisi görülmeye başlanmıştır. Bu dönem, Litvanya'daki ulusal benliğinin kültürel bir Slav tehdidiyle karşı karşı geldiğini göstermektedir.

1351'de tahta geçen Büyük Litvanya Dükü Jogaila, Polonya kraliçesiyle evlenerek; bu iki ulusun birleşmesini sağlamıştır. Bu dönemde ülke daha da büyümüş, Töton Şövalyeleri'ne karşı başarılar kazanılmıştır. (Stone 1993: 3) Ancak, kültürel olarak baktığımızda bu birliktelik Litvanya öz kültürüne büyük bir darbe olarak algılanabilir. Çünkü, bu birleşmeyle birlikte Litvan sarayının yanı sıra, Litvan halkı da Hristiyanlığa girmeye başlamış; daha önce başlayan Slav etkisi kendini Leh tesirine bırakmıştır.

Ulusal Bir Kahraman: Vytautas Magnus (Büyük Vidodez)

Vytautas, bugünkü çağdaş Litvanya için; önemli bir ulusal kahramandır. Uzun zaman süren bir güç savaşından sonra tahta geçen Vytautas döneminde, ülke oldukça geniş topraklara ulaşmış ve Ruslara, Ukrainlere ve Tötonlara karşı alınan başarılı sonuçlarla, Litvanya; Avrupa'nın en güçlü devletlerinden biri haline gelmiştir. (Lane 2001: 55) 14. yüzyıl Litvanya'sındaki bu gelişmeler, bu Baltık kavmini gerçek bir imparatorluk ulusu haline getirmeyi başarmıştır. Vytautas döneminde yeniden sağlanan Polonya-Litvanya ulus birliğine karşı; ülkede gittikçe nüfuzu artan soyluların itirazı; bu dönemde Litvanya'da etnik kökene bağlı ulusal birlik düşüncesinin gelişmekte olduğunu göstermektedir.

Vytautas'ın büyük komutanlığı ve ülke sınırlarının genişlemesine rağmen, Polonya kültürünün Litvanya

kültürüne karşı olan baskınlığı; Polonya düşünsel varlığını Litvanya topraklarına doğru genişletmiştir. Bunun bir sonucu olarak, zaten daha önceden başlayan Hristiyan kralların yanında; halkın da gitgide Hristiyanlaşmasına neden olmuştur. Bu dönemde Litvanca Lehçe kelimelerin istilasına uğramış, Litvan kültüründeki birçok yapı Leh kaynaklı değişimlere uğramıştır.

Vytautas, sürekli bir Litvanya devletinin ancak eşit statülü Polonya-Litvanya birlikteliğiyle mümkün olacağını düşünmüştür. (Mickūnaitė 2006: 27) Buradan hareketle, Vytautas dönemini bağımsızlık ve ulusal düşünce temelinde ele alırsak; karşımıza iki çok farklı tablo çıkacaktır:

a) Ulusal yarar tabanlı büyük bir devlet ideali: Bir ulusun tarih içinde imparatorluk düzeyinde bir oluşuma gidebilmesi, kuşkusuz bu ulusun tarihe yön veren kavimler arasında olmasına katkı sağlayacaktır. Böylece hem ulusun çıkarları korunacak, hem yabancı güçlere karşı psikolojik ve teknik üstünlük sağlanarak ülke bağımsızlığı perçinlenecektir. Bunun için Vytautas dönemi, Litvanların tarih boyunca sığındığı önemli bir psikolojik destek noktasıdır. Bu dönem Litvan ulusunun şahlanışını, tam bağımsız ve güçlü bir devlet oluşunu simgelemektedir. Hatta, son dönem Litvan bağımsızlık hareketlerinin psikolojik altyapısında hep Vytautas ve onun başarılarının verdiği ilham vardır.

b) Büyük sınırlara ulaşmanın neden olduğu kültürel sorunlar: Bir ülkenin sınırları genişledikçe, kültürel değerlerindeki dinamiklik de aynı oranda artacak; kendi kültüründen gelişkin kültür bölgelerine girildiğinde, bu kültürlerin kurucu unsura olan etkisi kurucu ulusun etkisinden fazla olacaktır. Aslına bakılırsa, bu durum bağımsızlık temelinde çok büyük bir soruna gebe olmamaktadır. Ancak, özellikle ülkenin ileri gelen kişilerinin yabancı kültürlerden fazlaca etkilenmesi, ileri dönemlerde ulusun öz kimliğinden uzaklaşması, dilinin yabancı dillerle istila edilmesi anlamına gelmektedir. (Stone 1993: 54) Burada, güçlü bir kurucu ulusun gelişkin kültürlerle olan ilişkisi, her ne kadar ülkenin yönetsel bağımsızlığı bazında bir soruna neden olmasa da, kültürel bağımlılık halini almaktadır. İşte Vytautas döneminin öncesinde başlayan bir durum olan, Leh-Litvan yakınlaşmasının Litvanya'ya olan olumsuz etkisi; Litvan kültürünün gitgide özgünlüğünü kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. Ancak bu tabii ki, Litvanların ulusal kimliklerini kaybettikleri anlamına gelmemektedir. Aynı sorunlara başka ulusların tarihinde de rastlanabilir. Örneğin Türkler, özellikle Karahanlılar döneminden sonra hızla İslam kültür havzasının değerlerini benimsemiş ve kültürel varlıklarında çok büyük değişiklikler olmuştur. Görüldüğü gibi bu durum, bir yönetsel tehditten çok; kültürel bir tehdit olarak görülmelidir. Ayrıca, 19. yüzyıla gelindiğinde, Türklerde olduğu gibi, Litvanlarda da köken temelli bir ulusal bağımsızlık ve egemenlik uyanışının kıvılcımlarına sahne olacaktır.

Yeni Çağ Avrupasında Litvanya Bağımsızlık Düşüncesi

Vytautas'tan sonra, Litvanya'da hızlı taht değişimleri yaşanmıştır. Bu durum, ülkenin gitgide eski gücünü kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. Bu dönemde Polonyalılaşma kültürel bir tehdidi geçip, ülke bağımsızlığı için o denli tehlikeli bir süreç halini almıştır ki, Slav kökenli milletlere dahi Katoliklik dayatılmaya başlanmıştır. (Meydan Larousse

1981: 199) Ülkenin ileri gelenleri hızla Polonyalı kimliğine yakınlaşıp, ülke Polonya kültür dairesinin temsilcisi olmaya; Litvan tebasından kopuk bir hal almaya itilmiştir. (Meydan Larousse 1981: 199) Bu arada hem Osmanlı İmparatorluğu'nun hem de Rusya'nın hızlı ilerleyişi karşısında Dükalık, büyük toprak kayıplarıyla karşı karşıya kalmıştır.

Bu dönemdeki en önemli olay, Rusya'nın imparatorluk topraklarının tamamına yakınına işgali olmuştur. Daha sonraki dönemlerde yer yer Prusya işgaline uğrayan Litvanya'da bu işgaller; bağımsızlık ve milliyetçilik fikirlerinin daha bir sağlam ortaya çıkmasını sağlamıştır. Rus işgalinin ülkedeki bağımsızlık düşüncesine temel iki etkisi olmuştur. Bunlar;

a) Yüzyıllarca hiçbir ülkenin egemenliği altında yaşamayan Litvanlar, artık Rus himayesinde yaşamak zorunda kalmış; ülkenin kurucu unsuru olma vasıflarını kaybetmiştir.

b) Ulusal egemenliğin kaybedilmesi, Litvan toplumunda uyarıcı bir etki oluşturmuş; yıllarca önemsenmeyen Litvanca ve yerel kültür toplumun bağdaştırıcı bir ögesi olarak sivrilmıştır. O güne dek büyük toprakları bulunan dükalığın sınırları "Litvanların Anayurdu"na dayandığında -hatta bu anayurt dahi kaybedildiğinde- o güne kadar pek de devlet işleriyle ilgilenmeyen halk, bağımsızlık için çabalama ve ulusal bilince hakim olmak zorunda kalmıştır. Bu da bugünkü çağdaş Litvan bağımsızlık düşüncesinin temel direğini oluşturmuştur.

1795'e geldiğimizde ülke topraklarının Rusya, Prusya ve Avusturya arasında paylaşılmasıyla, Litvan halkının zihninde tasarladığı bağımsızlık kültürel özgünlüğün çok ötesinde; kaybedilen bir ülkenin yeniden kazanılması; bu topraklar üzerinde yeni bir ulus devletin kurulması olmuştur. (During 2010: 102) 1579'da kurulan Vilnius Üniversitesi ve diğer eğitim kurumlarında bu işgalle birlikte Rusça geçerli dil halini almış; Litvan halkının bağımsızlık girişimleri için örgütlenmesi engellenmeye çalışılmıştır. Hatta bu dönemde okullarda Litvanca ve Latin alfabesinin kullanılması yasaklanmıştır. Daha sonra ise Rusya ülkedeki yoksul öğrencilere verilen eğitim yardımını kaldırmıştır. Bu olaylar her ne kadar kötü olarak algılanabilse de, bu dönemde bağımsızlık düşüncesinin gelişimi için adeta bir ateşleyici haline gelmiştir. Litvanlar aldıkları bir boykot kararıyla, çocuklarına evde eğitim vermeye; çocuklarını okula göndermemeye karar vermiştir. Bu boykot, ülkede yaşanan 25 yaş altındaki bireylerin yaklaşık %40'nın okuma-yazma öğrenememesiyle sonuçlansa da; millî uyanışı temsil eden önemli bir toplumsal hareket olması itibarıyla önemlidir. (During 2010: 102)

19. yüzyılın sonlarına doğru artık ulusal düşünce Litvanya'da güçlü bir hal almıştır. Bu dönemde, daha önce gizli ve daha çok düşünsel boyutta yapılan mücadele yavaş yavaş somut bir hal almaya başlamıştır. Öyle ki, 1898'de ünlü Litvanyalı şair ve fizikçi Vincas Kudirka, Litvanya Ulusal Marşı'nı (Tautiška giesmė) yazmıştır. Marşta geçen şu ibareler bu dönemde Litvanya'daki ulus sevgisini belgeler niteliktedir:

*Tegul meilė Lietuvos (Litvanya'yı sevelim)
Dega mūsų širdyse, (Kalbimizde parlak bir ateş yansın)
Vardan tos, Lietuvos (Litvanya'nın uğruna)
Vienybė težydi! (Birlik çiçeği olsun)*

Vincas Kudirka (Canabal 2007: 442)

Görüldüğü gibi 18. yüzyılda kılıvcımları ortaya çıkan, 19. yüzyılda temellenen çağdaş Litvanya bağımsızlık düşüncesi;

20. yüzyılın başında büyük bir bilinçle iyice görünür hale gelmiştir. Bizler, gerçek oluşumlu Litvanya bağımsızlık hareketlerine 20. yüzyılda rastlıyoruz. Tarihsel olarak bakarsak, Litvan Edebiyatı Litvanya bağımsızlık düşüncesi arasında yakın bir ilgi olduğunu görebiliyoruz.

a) Litvan Edebiyatı ve Litvan bağımsızlık düşüncesi arasındaki bağlantı: İlk Litvanca eserler, 16-18. yüzyıllar arasındaki dinî ve birçoğu çeviri mahiyetindeki kitaplardan oluşmaktadır. (Björn 2003: 120) 16. yüzyıldan günümüze doğru geldikçe; kitaplardaki millî ruhun arttığını gözleyebilmekteyiz. Burada göze çarpan en önemli olgu, Litvancanın; ancak ulusun bağımsızlığın değerini anlamaya başladığı ve topraklarını tamamen Ruslara kapırdığı bir dönemde ürünler vermeye başlamasıdır. Yani Litvanya'da, 18. yüzyılın son çeyreğine yaklaştıkça; millî bir edebiyat filizlenmeye henüz başlar. Bu durum bize, Litvanya bağımsızlık düşüncesi ve edebiyatı arasındaki kuvvetli bağı göstermektedir. 17. yüzyılda kaleme alınan Dictionarium Trium Linguarum (Üç Dil Sözlüğü) adlı sözlük, Litvanya edebiyatındaki ilk sözlük olmasının yanında; ilk millî eser de kabul edilebilir. (Tauber, Tuchtenhagen 2008: 115) Ancak, bu dönemde Litvanya'da millî uyanışın henüz belirginleşmemiş olması; daha sonra Doenelaidis tarafından yazılan "Metai (Mevsimler)" adlı şiirler de dahil olmak üzere; bağımsızlık temelinde bir ulusal düşüncenin öncülü sayılamaz. Bundan dolayı, Litvanya'da ulusal bilinçle yapılan edebiyatın öncülü olarak; millî düşünce savunurlarından Antanas Baranauskas'ı kabul etmek daha doğru olacaktır. (Meydan Larousse 1981: 199) Görüldüğü üzere Litvanya'da bağımsızlık düşüncesi 19. ve 20. yüzyıllarda olgunluğa erişmiş, bu durum hem Litvanya millî edebiyatını doğurmuş hem de ulusal bilicini hakim olduğu bir edebî sentez ortaya koymuştur.

Lietuvos Taryba Deklarasyonu (Litvanya Bağımsızlık Bildirgesi) ve Etkisinde Gelişen Edebî ve Toplumsal Yapı

Kudirka'nın Litvanya Ulusal Marşı'nı yazması ve gitgide etkisi artan Litvanya bağımsızlık düşüncesi; 1918'e gelindiğinde iyice olgunlaşmış bir ulusal kimliği temsil eder hale gelmiştir. Özellikle I. Dünya Savaşı yıllarındaki karışıklıklardan yararlanmak isteyen Litvanlar, 16 Şubat 1918'de Litvanya Bağımsızlık Bildirgesi'ni yayınlamış; ilk Litvanya Cumhuriyeti'nin temellerini atmıştır. (Eidintas 1999: 28)

a) Baranauskas'ın 20. yüzyıl Litvanyasına etkileri

Baranauskas (1835-1902) Litvan Edebiyatı'nda millî bilinç ve ulusal zevkleri anlatan ilk şair olması açısından önemli bir kişiliktir. (Meydan Larousse: 198) Onun öğretisi ve yönteminin doğrudan bağımsızlık üzerine bir kurgu oluşturduğu düşünülemezse de; "Litvanların kendi dilleriyle kendi edebiyatlarını yapabilecekleri" gerçeğini ortaya çıkaran kişi olması, onun Litvan tarihindeki önemli yerini almasını sağlamıştır. Kendisinden önce gelen Poska gibi büyük Litvan şairlerin hiçbirisi; eserlerine millî bilinç ve zevki onun kadar yansıtamamıştır. Baranauskas'ın yalnızca Litvan Edebiyatı'nda değil; Litvan tarihinde de önemli bir basamağı oluşturan eseri "Anykšciai Šilelis" yani "Anykšciai Ormanı"dır. (Bousfield 2004: 111) Şiirde geçen:

*Litvanya böylesine (bir) ormanla bilindi
Ağaçları muhteşem bir manzaranın içinde birleştirdi
Bir anayurtta tüm Litvanların yüreği gibi
Ulusumuz her zaman ağaçlarla (birlikte) yaşadı
Ve bunları yakın bir arkadaş bildi*

Antanas Baranauskas (Tempest 2004: 162)

dizeleri, Baranauskas'ın Litvanya'yı nasıl sevip benimsediğini görmek açısından önemlidir. Onun bu duru ve içten vatan sevgisinin verdiği esinle kaleme aldığı şiirleri; şiirlerin yazıldığı tarihten yaklaşık yarım yüzyıl sonra alevlenen Litvanya bağımsızlık mücadelesinin meşalesini yakan düşünsel bir altyapı olarak görülmelidir.

*O gece yarısına kadar sessizlik öyle sürer gider ki
Sen, bir çiçeğin tomurcuğunun kırıldığını duyabiliyordun*

Antanas Baranauskas (Joanidis 1962: 63)

Bu şiirde Baranauskas'ın en hassas duyguları, nasıl bir ustalikle resmettiğini görmek mümkündür. Bir başka deyişle Baranauskas "Litvanlara kendi dillerini sevdirmiştir." Bu da Litvanyalılık bilincini doğuran ilk adımlardan biri olmuştur.

Litvan kültürünün araştırılması konusunda önemli kişilerden biri de, Liutvikas Reza'dır. Reza, özellikle Litvan halk kültürü üzerinde yaptığı araştırmalar ve derlemelerle birlikte; Litvan ulusal kültürüne katkıda bulunmuştur. (Kutkaitytė 2006: 257-259)

b) Bildiri öncesindeki sansür yıllarının Litvanya ulusal edebiyatındaki yeri

Litvanya Bağımsızlık Bildirgesi'nin yayınlanması, uzun bir hazırlık dönemini gerektirmiştir. Öncelikle halkta bağımsızlık ve özgürlük istemlerinin karşılık bulabilmesi için; ulusal düşüncenin coşkun bir şekilde Litvan halkına benimsetilmesi önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Ülkedeki ilk önemli bağımsızlık kıpırdanışları olan 1831 ve 1863 ayaklanmalarından sonra, bu tür etkinlikler daha da zorlaşmış; Ruslar tarafından yazılı yayınlara sansür uygulama kararı alınmıştır. Ancak bunlar; Litvanların ülke sevgisine bağlılıklarını arttıran bir uyanışın habercisi olmuştur. Bu dönemde yalnızca kuru bir milliyetçilik anlayışı güden şairler ortaya çıkmamış, Litvanya millî şiirinin kurucusu sayılan Baranauskas'ın yolunda, Vaičaitis Pranas gibi ülke sevgisinin yanında demokrasiyi savunan simalar yetişmiştir. Pranas 27 yıllık kısa ömründe, ulusal bir politikayla kalkındıramayan Litvanya halkının ıstıraplarını kaleme almıştır. (Canabal 2007: 473) Onun şiirlerinde özgür ve ferah bir ülke özlemi açıkça görülebilir. Pranas'ın 1897'de yazdığı ünlü şiiri "Yra Šalis, Kur Upes Teka (Irmakların Aktığı Yerde Bir Ülke Var)"da geçen şu ifadeler bunu belgeler niteliktedir:

Šalis ta Lietuva vadinās – (O ülke Litvanya'dır)

Bet aš neilgai ten buvau... (Ama müddetim çok uzun değildi orada)

Atsimenu, kada į guolį (Uyku zamanı anıldığında (geldiğinde))

Saulutę prašo vakarai (Güneş batar)

Ir gieda lietuviai varguoliai, (Yoksul Litvanlardan şarkılar yükselir)

Nes pabaigtį dienos darbai... (Tüm gün çalıştıktan sonra)

Kaip tąsyk mergos veidą skaitų... (Sonra sevimli kızların katlanmış yüzleri...)

Vaičaitis Pranas (Canabal 2007: 474)

Bağımsızlık yürüyüşünün hızlandığı bu dönemde yazılan

eserlerde, yalnızca kahramanlık duygularıyla söylenmiş duygulara yer verilmez. Ayrıca, ülkenin o günkü durumunun nedenine ışık tutan ve adeta ülkenin o güne göre yakın tarihine inen ifadelerle rastlanır. İşte Vincas Kreve de böyle bir yazardır. Kreve, küçük öykü diyebileceğimiz tarzda verdiği eserlerde adeta ulusun bilinçaltında kalan sözcükleri dışa vurmuştur. O kötüyü anlatarak ibret verme peşinde olan bir yazar değil; güzeli anlatıp örnek olma telaşında bir kişidir. Kreve, "Gilse" adlı kısa öyküsünde şöyle derken:

"Krallar, soylular, prensesler ve sıradan insanlar onunla bir gece geçirdi ve doyusya eğlendiler. Yeşil şaraplar sunuldu ve beslendiler. Kimse zarar görmedi, büyük ve küçük; ne küçük çocuk ne de kimsesiz kız..." (Senn 1940: 8) adeta ideal bir soyluyu resmeder gibidir ve buradaki temel olgu birlikteliktir. Yazar toplumun herkesiminden insanın statüsünü belirterek, bir birlik iletisi vermiştir. Bu Litvanya'da ulusal bilincin oluşması için edebiyatın ne denli büyük bir silah olduğunu göstermektedir.

Yine bu dönemde Kudirka, Jonas Basanavičius gibi yazarlar; yazılarında Litvanya temine büyük önem vermiştir. Bağımsızlık ülküsü adına milletle bağlantı kurabilen yazarlardan bir diğeri ise; Maironis'tir. Maironis coşkun bir söyleyişe sahip; düşündüklerini doğruca söyleyen güçlü hitabet sahibi bir vatan sever olarak karşımıza çıkmaktadır. O bu yönüyle Türk Edebiyatı'ndaki Mehmet Akif'e benzetilebilir. Maironis'te de Mehmet Akif'te olduğu gibi; "Sözün nasıl söylendiğinden çok; sözün gücü ve taşıdığı anlam önemlidir.". "Litvanya" adlı şiirinde geçen:

*Bizim saygımız yüreğimizdeki doğruluktan kaynaklanır
Özgürlüğümüz toprağımızdan gelir!*

Maironis (Mickevičius 1963)

ibaresi, Maironis'in şiirinin temelini oluşturan millî düşüncenin; katıksız ve korkusuz söyleyişini göstermektedir.

c) Lietuvos Taryba'dan sonra

Litvanya Bağımsızlık Bildirgesi'nin yayınlanmasından sonra; ülkede yeni bir edebiyat kuşağı yetişmeye başlamıştır. Ülkenin 1918'den 1940'a kadar süren ilk bağımsızlık yıllarında; konular, bağımsızlık temeline oturtulmuş bir yöntemle işlenmiştir. (Canabal 2008: 421) Ancak zamanla, bağımsızlık düşüncesinin şiirdeki yansımaları, kahramanlık konulu şiirlerle sınırlanmaya başlanmıştır.

Bu dönemde Litvan Edebiyatı Aistis Jonas, Bernardas Brazdžionis, Kirša Faustas... gibi önemli simalar yetiştirmiştir. Bu dönem şairlerinde anavatan vurgusuna sıkça rastlanmıştır. Bu dönemde yazılan millî duygular içeren şiirlere Tyšliava Juozas'ın 1925'te yazdığı çevirisi verilen şu dizeler açık bir örnektir:

Benim taşram, sevgili Litvanya

Çayır ve yapraklarla örtülmüş düzlüklerde büyüttü

O bizi yepyeni bir yaşama çağırdı

Bir yaşandı; radyolardan yüksek sesle çıkan bülbül şakılarıyla

Tyšliava Juozas (Canabal 2007: 472)

Bahsettiğimiz dönem Litvanya tarihi açısından bağımsızlığın kazanıldığı yıllar olmasına rağmen; son derece çalkantılı gelişmeler bu zaman diliminde meydana gelmiştir. Ülkenin başkenti Vilnius bu dönemde Polonya tarafından işgal edilmiş; ülkenin geçici başkenti olarak Kaunas kullanılmıştır. Gerek Almanları gerekse Rusların baskıları gitgide artmıştır.

Yine politik değişimler hız kesmemiş; Rusya'daki devrimden yararlanarak bağımsızlığını ilan eden Litvanya 1940 yılına geldiğimizde; Rusların istilasına uğramıştır. Bu işgal çok ilginç bir durum ortaya çıkarmıştır; Litvanya bağımsızlığı döneminin ünlü yazarlarından olan ve Ruslara sempatisi bilinen bazı millî yazarlar artık ya Rusya'ya karşı tavır almak ya da Sovyet rejiminin buyruğuna girmek zorunda kalmıştır. Örneğin bu yazar-diplomatlardan biri, Baltrušaitis Jurgis'tir. (Sukhina 2008: 7) Kazanılan ulus bağımsızlığının kaybedilmesi bu dönem Litvanya aydınlarında büyük bir travma yaratmıştır. Bu dönemde yazılan edebî eserlere de yansımıştır. Bu dönem eserlerinde, ulus olarak Litvanya'ya sahip çıkılmadığı ve Litvanya için verilen sözlerin tutulmadığı sıkça dile getirilmiştir. Örneğin Jonas 1947'de yazdığı bir şiirinde:

Vienų vienas žodis būt tave apgynęs, (Yalnız bir sözcük korurdu seni)

Bet varge jo vieno tu pasigedai, (Ama bu bir üzüntüyle yanıtlandı)

Nors visi žadėjom mirti už tėvynę – (Ve biz, yurdumuz için ölmeye ant içtik)

Liko netesėti mūsų pažada... (Sözlerimiz yerine getirilmemiş kaldı...)

Aistis Jonas (Canabal 2007: 425)

diyerek, bağımsızlıklarının henüz farkına varamadan; Litvanların ülkelerini kaybedişlerini dramatik bir biçimde dile getirmiştir. Görüldüğü gibi bu şiirde Litvanların ülkeleri için yapmaları gereken şeyleri yapamadığı, ulusları için yeşeren umutların yeniden solduğu; toplumsal ve gerçekçi bir paralellikle işlenmiştir.

Düşman tarafından yağmalanmış ve kanlar içinde

Sen gözlerimin önünde yükseliyorsun

Ben yüzlerce mil gideceğim

(Beni) Görmek için lütfen gökleri heyecanlandırma

Nëris Saloméja (Canabal 2007: 458)

Yukarıda ilk dördüğü'nün çevirisi verilen ve 1941'de Nëris Saloméja tarafından yazılan "Anayurt" adlı şiirde de; toplumsal hayal kırıklıklarının ve yıkımlarının izlerini rahatlıkla görebilmekteyiz.

d) Sovyetlerin dağılmasına kadar olan dönem ve sonrası

Yukarıda da belirttiğimiz üzere, Litvanya'nın kazandığı bağımsızlığı kaybetmesi toplum hafızası ve dinamiklerinde büyük bir yıkıma neden olmuştur. Litvanya bugün küçük bir ülke olmasına rağmen; tarihi büyük ve imparatorluk kurmuş bir ulusa sahiptir. Bundan dolayı, başka bir ulusun boyunduruğu altına girmenin Litvanların zihninde açtığı onulmaz yaranın derinliğini anlamak mümkündür. Özellikle araştırmacıların uzun süre zihnini kurcalayan bir soru vardır.

Acaba dünyanın en çok intihar etme oranı niçin Litvanya'da?

Litvanya Sovyet işgali bitene dek, dünyada intihar oranının en yüksek olduğu ülke olarak bilinmiştir. Ülkede yakın döneme kadar, intihar oranı 100 binde 95.3 gibi çok yüksek bir rakamdır. (Atay, Gündoğar 2004: 40) Ancak işgal bittikten sonra bu oranda azalmaların meydana geldiği görülmüştür. Bugün ülkedeki bu oran 100 binde 31.5'e kadar düşmüştür. (Anastasia 2010: 4) Verilerden hareketle, 100 binde 95.3 gibi

bir rakamdan 100 binde 31.5'e kadar düşen intihar oranının bağımsızlık düşüncesiyle yakın bağları bulunduğu çıkarımını yapabiliriz. Çünkü ülkede Sovyet işgalinin bitmesiyle birlikte başlayan süreçte; intihar oranlarında yaklaşık üç kat kadar azalma görülmüştür; kuşkusuz bu rakamsal düşüşün bir tesadüf olduğu düşünülemez. Buradan da anlayacağımız gibi, bağımsızlık düşüncesi Litvanlar için vazgeçilmez bir olgu olarak görülmelidir. Himaye altında yaşadıklarında dahi, Litvanların bilinçaltında hep bu düşünce yer almıştır. Tutsaklık altında yaşamak, toplum değişkenlerinde onarılamayan yaralar açmış; bu durum intihar olgusunda olduğu gibi toplumsal trajedilere dönüşmüştür. Litvanların bağımsızlıklarına ne denli bağlı bir ulus olduklarını 1991'de Sovyetler Birliği'nden ayrılan ilk ülke olmalarından da anlayabiliriz. (Miniotaite 2002: 6)

SONUÇ

Litvanya kökleri çok eskilere dayanan bir devlettir. Litvan tarihine baktığımızda, Litvan ulusunun bir dönem Avrupa'nın en büyük imparatorluğunu kurduğunu görmekteyiz. Litvanlarla Lehlerin kurduğu ulus birliği ve bunun sonucu olarak Litvan kültürünü derinden etkileyen Polonya kültürüne rağmen, Litvanların asimile olmayıp; ulusal kimliklerini koruması, Litvan ulusunun bağımsızlığa verdiği önemi göstermiştir. 19. yüzyılda Litvanya'nın bağımsızlığını kaybetmesi; Litvanların ülkelerine duydukları vatan sevgisini açığa çıkarmış ve Litvanlar millî değerlerine daha fazla sahip çıkmaya başlamıştır. Özellikle bu dönemde Baranauskas'la filizlenen Litvan Ulusal Edebiyatı; daha sonraki dönemlerde ülke bağımsızlığı için; toplumsal hafıza ve bilincin kuvvetlendirilmesine yarayan temel bir unsur haline gelmiştir. 20. yüzyılda Litvanya'nın yeniden bağımsızlığını kazanmasıyla yeniden ülkelerinin kurucu unsuru haline gelen Litvanların; 1940'daki Rus istilasıyla toplumsal bir travma geçirmesi; bizlere Litvanların bağımsızlıklarına verdikleri önemi gösterir niteliktedir. Ülkede Rus işgali bitene dek hızla artan intihar vakalarının, işgalin ardından azalmaya başlaması da; kuşkusuz önemli bir bulgu olarak karşımıza çıkar. Litvanya, birçok Avrupa devletinin aksine kültürel-ahlaki ve ulusal normların çok güçlü olduğu bir ülkedir. Tüm bunlardan yola çıkarak şu noktaya varırız: Litvanya'da bağımsızlık düşüncesi yalnızca yönetsel bir kaygı değil; toplumun tarihinden ve varlığından doğan kutsal bir değerdir. İşte edebiyat, bu değeri Litvan toplumuna aşılacak için kullanılan önemli bir araç olarak görülmüştür.

KAYNAKÇA

- [1] Anastasia, Stefano (2010), *Improving Detention Conditions Through Effective Monitoring and Standard-Setting*, Roma: Perujya (Perugia) Üniversitesi Yayınları.
- [2] Atay, Meltem, Gündoğar, Duru (2004), *İntihar Davranışında Risk Faktörleri: Bir Gözden Geçirme*, *Kriz Dergisi*, 12 (3), Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- [3] Björn, Wiemer (2003), *Aspects of Multilingualism in European Language History*, Amsterdam: John Benjamins Yayınları.

- [4] Bousfield, Jonathan (2004), *The Rough Guide to the Baltic States: Estonia, Latvia & Lithuania*, Londra: Rough Guides Yayınları.
- [5] Canabal, P. Catano (2007), *European Collection of Social Poetry and Art (1800 – 1950's)*, European Network (Avrupa Çalışma Ağı): ELBA.
- [6] Eidintas, Alfonsas (1999), *Lithuania in European Politics: The Years of the First Republic, 1918-1940*, New York: St. Martin's Basım.
- [7] Frucht, Richard (2004), *Eastern Europa An Introduction to The People, Lands, and Culture III*, California: ABC-Clio, s.169.
- [8] Joanidis, Demie (1962), *The Pine Grove of Anykščiai*, Antanas Baraunaskas'tan çeviri, New York: Voyages.
- [8] Kutkaitytė, Monika (2006), *Liutvikas Reza (1776-1840): Ka Svarbaus Galime Pasakyti Šiandien, Tautosakos darbai (XXXI)*, Vilnius.
- [9] Lane, A. Thomas (2001), *Lithuania: Stepping Westward*, Londra: Routledge.
- [10] Meydan Larousse (1981), *Litvanya maddesi*, C.8, İstanbul: Meydan Yayınevi.
- [11] Mickevičius, Adomas (1963), *Maironis*, C.9, N.1, Lithuanian Students Association (Litvanyalı Öğrenciler Derneği): http://www.lituanus.org/1963/63_1_03.htm.
- [12] Mickūnaitė, Giedrė (2006), *Making a great ruler: Grand Duke Vytautas of Lithuania*, Budapeşte: CEU Basım.
- [13] Miniotaite, Grazina (2002), *Nonviolent Resistance in Lithuania: A Story of Peaceful Liberation*, Cambridge: Albert Einstein Endüstrisi Monografileri.
- [14] Plakans, Andrejs (2010), *A Concise History of the Baltic States*, Cambridge: United Kingdom at the University (Birleşik Krallık Üniversitesi) Baskısı.
- [15] Roel, Doring (2010), *Cultural heritage discourses and Europeanisation: Discursive embedding of cultural heritage in Europe of the Regions*, Wageningen: Thesis Wageningen Üniversitesi.
- [16] Senn, Alfred (1940), *On the Sources of a Lithuanian Tale*, Corona: Duke Üniversitesi Basım.
- [17] Statistikos Departamentas (2001), *Litvanya Hükümeti İstatistik Dairesi Resmî İnternet Sitesi - Kamusal Nüfus Bilgileri*: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3010101&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSId=7743&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>
- [18] Stone, Daniel (1993), *The Polish-Lithuanian State, 1386-1795*, C. IV., Toronto: Toronto Üniversitesi Basım.
- [19] Sukhina, Nataliya (2008), *Alexander Scriabin (1871-1915): Piano Miniature As Chronicle of His Creative Evolution; Complexity of Interpretive Approach and Its Implications*, Teksas: Kuzey Teksas Üniversitesi.
- [20] Tempest, Peter (1985), *Anykščiai Ormanı*, Antanas Baraunaskas'tan çeviri, Vilnius: Vaga Yayınları.
- [21] Tauber, Joachim, Tuchtenhagen, Ralph (2008), *Vilnius: Kleine Geschichte der Stadt*, Köln: Böhlau.
- [22] Yeni Rehber Ansiklopedisi (1994), *Litvanya maddesi*, C.13, İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları.